

سرشناسه	:	حسین پور، اسماعیل، ۱۳۵۰
عنوان و نام پدیدآور	:	دیوار و دوتار : تحلیل سه خشتی های کردی کرمانجی کردهای خراسان : نویسنده اسماعیل حسین پور
مشخصات نشر	:	قم : انتشارات عمو علوی، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	:	۲۱۳ ص
شابک	:	978-600-7069-09-7 : ۹۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	:	فبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص ۷۰، ۲۱۳
عنوان دیگر	:	تحلیل سه خشتی های کردی کرمانجی کردهای خراسان
موضوع	:	شعر کرمانجی قرن ۱۴
موضوع	:	سه خشتی ها
موضوع	:	تحلیل ادبی
موضوع	:	کردان --- ایران خراسان --- تاریخ
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۳ ح ۵۴۴۳، PIR۲۲۵۶
رده بندی دیویی	:	۸۶۹۰، ۲۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۶۵۰۵۹۰

شناسنامه کتاب

نام کتاب : دیوار و دوتار

(تحلیل سه خشتی های کرمانجی کردهای خراسان)

نویسنده : اسماعیل حسین پور

ویراستاران: گلی شادکام - حسن فریدی

صفحه آرا : مرضیه شادکام

طراح جلد : مهدی فروزان مهر

ناشر : عموعلوی

نوبت و سال نشر : اول ۱۳۹۳

تیراژ : ۲۰۰۰ نسخه

قیمت : ۹۰۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۶۹-۰۹-۷

نشانی مرکز پخش : قم ، صفائیه، کوچه صفائیه ، پلاک ۸۱، انتشارات عمو علوی

تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۶۵۱۵۴۲۹

«دیار» و «دوتار»

تحلیل سبب‌شناسی‌های کرمانجی کردهای خراسان

اسماعیل حسین پور

www.ketab.ir

تقدیم

تقدیم به سه یار دبستانی:
کلیم الله توحیدی
هاشم صادقی
صفر مرادی
که سنگینی بار فرهنگ نیاکانم را به زیبایی بردوش کشیده‌اند.
و تقدیم به :
شاعر شعرهای پرشکوفه و پرشکوه سرزمینم
علیرضا سپاهی لایین
که با قلم و قدمش کردهای خراسان را پر پرواز داده است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	چکیده
۷	انقبای اوانگار گویش کرمانجی
۱۰	مقدمه ناشر
۱۴	پیشگفتار

فصل اول : کلیات

۲۴	پیشینه ی کردهای خراسان
۳۱	زبان کردی
۳۷	شعر
۴۲	ترانه های کردی

فصل دوم : سطح ادبی و زبانی

۴۹	سطح ادبی
۵۰	بدیع
۵۵	بیان
۶۲	سطح زبانی و موسیقی

فصل سوم : سطح فکری

۷۳	سطح فکری
۷۷	من دبیتی
۸۷	من فردی
۸۸	درون گرایی
۹۸	مخاطبان ترانه ها
۱۰۴	دل مشغولی ها و دغدغه ها
۱۱۶	محبوب در چشم عاشق
۱۳۴	جلوه های عشق ایللیاتی
۱۴۳	من اجتماعی
۱۵۳	پیوند تاریخی
۱۶۰	طبیعت گرایی
۱۷۲	زندگی کوچ نشینی
۱۷۹	تنوع رنگ و پوشش کرمانجی
۱۹۰	ساخته های معاصر
۲۰۵	پایان سخن
۲۰۷	فهرست منابع و مآخذ

سه‌خشتی، یکی از قالب‌های کهن در نزد گردان خراسان است. این قالب، بازمانده خسروانی‌هاست و سابقه چند هزارساله دارد.

هزاران شعر سه‌خشتی، از نیاکان گُردها، سینه به سینه نقل شده است و بسیاری از این سه‌خشتی‌ها در سالهای اخیر گردآوری و منتشر شده است. شاعران معاصر و دوستان گُرد در خراسان که دستی بر آتش ادبیات دارند نیز، چند سالی است که در این قالب طبع آزمایی می‌کنند. تنها تفاوت مهم سه‌خشتی‌های معاصر گُردی با سه‌خشتی‌های سنتی، این است که گاهی در تعداد هجاها زیاد شده‌اند. شاید بتوان گفت: جامع‌ترین کار پژوهشی درباره سه‌خشتی همین کتاب دیار و دوتار است که به همت دوست اندیشمندمان، اسماعیل سیسی‌پور تدوین و تالیف شده است.

نمونه‌های سه‌تایی و مشابه قالب سه‌خشتی را در هائیکو، موشحات عربی، نوعی شعر بلوچی و سه‌گانی‌های فارسی (نوخسروانی‌ها) می‌توان یافت. در سالهای اخیر دوستانی در خراسان، برای پوشاندن کم کاری‌های خودشان، برخی را متهم به سرقت ادبی می‌کنند. من مقدم، به جای غُر زدن، باید برای شناسایی و رشد سه‌خشتی‌های خراسان، تلاش کرد، غُر زدن کاری را حل نمی‌کند. دستگاه سه‌گانی را که دکتر علیرضا فولادی، برای شعر فارسی معرفی کرده است، می‌تواند چراغ راه ما باشد. من بر این اساس، در دو سال اخیر سعی کرده‌ام که سه‌خشتی‌هایی متفاوت از آن چه امروز در خراسان وجود دارد، به زبان گُردی بسرایم.

شاید بتوان با معرفی آنها، به جای قالب سه‌خشتی، مکانیزم سه‌خشتی را در زبان گُردی معرفی کرد. بنابراین، باید روی سه عنصر کار شود:

۱. وزن سه‌خشتی: محدود بودن وزن سه‌خشتی‌ها، در هفت هجا یا هشت هجا، دست شاعران را برای سرودن سه‌خشتی می‌بندد. همچنین سه‌خشتی‌های گُردی خراسان، بیشتر برای خوانده شدن، سروده شده‌اند و از وزن‌های ترانه در آنها بهره برده می‌شود. وزن‌های موجود در سه‌خشتی‌ها (حتی سه‌خشتی‌های معاصر) معمولاً فاقد وزن عروضی و شفاف هستند. خواننده مجبور است که هجاهای کوتاه را بلند بخواند و هجاهای بلند را کوتاه بخواند تا به وزن غیر عروضی شعر، شکل عروضی بدهد. این شعرها بیشتر با نوع خواندن ما وزن پیدا می‌کند اما در ذات خود، وزن عروضی ندارند.

۲. قافیه‌ی سه‌خشتی: در سه‌خشتی حتمن باید هر سه مصراع یک قافیه داشته باشد. این عامل نیز یک از عوامل دیگر برای محدود شدن شاعران است.

۳. نگاه کلاسیک یا معاصر: نگاه سه‌خشتی در خراسان، هنوز کلاسیک است و در وزن‌های کلاسیک سروده می‌شوند. این هم نوعی محدودیت در شعر سه‌خشتی محسوب می‌شود. این در حالی است که امروزه در شعر پیشرو کردی، شاهد شعرهای نو و آزاد هستیم و شاعرانی جهانی داریم که شعر کردی را نه با وزن کلاسیک، بلکه با وزن‌های نو و یا سپید رشد داده‌اند.

امروزه بسیاری از دوستان شاعر و فرهنگ دوست کرد خراسان، سعی دارند سه‌خشتی سنتی را به کردهای جهان معرفی کنند. این یک کار بزرگ و مقدس است. اما، مخاطبان کرد ما در کشورهای دیگر، در زمینه ی شعر، به جدیدترین و پیشرفته ترین قالب‌های معاصر رسیده‌اند. آیا بهتر نیست ما از این فرصت استفاده کنیم و این قالب خوب را به روز رسانی کنیم و به آنها معرفی نماییم. من برای این که بتوان این محدودیت‌ها را شکست، لازم دانستم که مدتی بر روی سه‌خشتی‌هایی کار کنم که این محدودیت‌ها در آنها نباشد. بنابراین به این نتیجه رسیدم که می‌توان دستگاه سه‌خشتی به جای قالب سه‌خشتی معرفی کرد.

این دستگاه به ما اجازه می‌دهد که سه‌خشتی‌هایی بسراییم که محدود به وزن ترانه نباشند، یعنی از وزن‌های عروضی هم فراتر بروند و دارای تنوع وزنی نیز باشند. همچنین بتوان مصراع‌ها را به صورت کوتاه و بلند نیز به کار برد. جایگاه قافیه نیز می‌تواند متنوع‌تر از این که هست باشد. بنابراین، از نظر وزنی، سه‌خشتی‌هایی سروده می‌شود که از نظر تعداد هجا، متنوع هستند. از نظر طول مصراع‌ها، نیز شعرهایی به صورت کلاسیک و گاهی نیز شعر نو سرودم. یعنی مصراع‌هایی که هم وزن هستند، اما کوتاه و بلند می‌شوند. از نظر قافیه نیز، تمام فرض‌ها را در نظر گرفتیم و به این نتیجه رسیدیم که یک سه‌خشتی، تنها می‌تواند از یک نوع قافیه مشترک بهره ببرد، بر خلاف چهارگانی (شعرک) که پنج گانی، که گاه می‌تواند دو نوع قافیه داشته باشد. فرض‌های سه‌خشتی بر اساس جایگاه قافیه را با چند مثال مرور می‌کنیم.

سه‌خشتی با قافیه در مصراع اول و دوم :

Ez Kevokek bi per im	ئه‌ز که‌وکه‌ک ب په‌ر ئم	من کبوتری ب پر و بالم
Aşîqê dar û der im	ئا‌شوق دار و ده‌ر ئم	عاشق درخت و فضای باز هستم
Bê qefes dinya xweş e	بێ قه‌فه‌س دنیا خو‌ه‌ش ئه	بی قفس دنیا خوب و خوش است

Du çavên mûrik	دو چا‌وین موورک	دو چشم دکمه‌ای
Du lêvên hûrik	دو لی‌شین هوورک	دو لب ریزه‌ میزه
Tu bûkekê Şêrîn	تو بووکه‌کئ شیرین	تو عروسکی شیرین هستی

Şa dibim her dem bi lêvan
 Şa bi wan naran û sêvan
 Aşiqê baxê te me

هر لحظه به لبها می‌نازم
 می‌نازم به آن انارها و سیب‌ها
 عاشق باغ تو هستم
 شا دبم هه‌ر دهم ب لیفان
 شا ب وان ناران و سیفان
 ناشقی باخی ته مه

سه‌خشتی با قافیه در مصراع اول و سوم :

Bûk û zava dilxweş in
 Bextewar û rûsipî ne
 Zikreşên wan rûreş in

عروس و داماد دل خوش اند
 خوشبخت و رو سپید هستند
 حسودان‌شان رو سیاه اند
 بووک و زافا دلخو‌هش ئن
 به‌خته‌وار و رووسپی نه
 زک‌ره‌شین وان رووره‌ش ئن

Dê û bavên min
 Çim ronahî
 Bo çavên min

پدر و مادر من
 مثل روشنایی
 برای چشم‌هایم
 دئ و باقین من
 چم رو‌ناهی
 بو چاقین من

سه‌خشتی با قافیه در مصراع دوم و سوم :

Ez dileyzim, ez dixwînim
 Dawetek îro li dar e
 Daweta xwenga Buhar e

من می‌رقصم و می‌خوانم
 یک عروسی امروز برپاست
 عروسی خواهرم بهار است
 ئەز دله‌یزم ئەر د‌خو‌ینم
 داوه‌ته‌ک ئیرو ل دار ئە
 داوه‌تا خو‌هنگا بوهار ئە

Rojekê tarî li dar e
 Da li ser baxan siyayê
 Pes çima nakin herayê

یک روز تاریک برقرار است
 روی باغ‌ها سایه انداخته
 پس چرا فریاد نمی‌زنید
 روژه‌کی تاری ل دار ئە
 دا ل سه‌ر باخان سیایی
 په‌س چما ناکن هه‌رایێ

سه‌خشتی با قافیه در مصراع اول و دوم و سوم :

Ji aliyek tav li rê
 Ji aliyek av li rê
 Zerat mane çav li rê

از یک سو، آفتاب در راه
 از یک سو، آب در راه
 مزرعه‌ها مانده‌اند چشم به راه
 ژه‌تالیه‌ک تاف ل ری
 ژ‌تالیه‌ک تاف ل ری
 زه‌رات مانه چاف ل ری

Sa gilora min «Nebatê»
 Şaciwana her welatê
 Dil birin mîna xelatê

برای دلبر من «نبات»
 - ملکه‌ی زیبایی هر سرزمین -
 دل را مثل یک هدیه برده‌اند
 سا گلو‌را من "نه‌باتی"
 شاجوانا هه‌ر وه‌لاتی
 دل برن مینا خه‌لاتی

Bapîr û dapîrên mezin	باپیر و داپیرین مه زن	پدر بزرگها و مادر بزرگهای بزرگوار
Bê me tenê ne, rabezin	بی مه ته نی نه، رابه زن	بدون ما تنها نبند، بشتابید
Ma ew ji nevyan bê hez in?	ما ته و ژ نه قیان بی هه ز ئن؟	آیا آنها از نوه‌ها بهره‌ای ندارند؟

Bê saz û def, bê çeng û dev	بی ساز و دهف، بی چنگ و دهف	بدون ساز و دف، بدون چنگ و دهان
Bilbil dixwîn roj û şev	بلبل دخوین روژ و شهف	بلبل‌ها شب و روز می‌خوانند
Ew şa dibin her dem bi hev	ئه و شا دبن هه ر ده م ب هه ف	آنها همیشه به هم می‌نازند

Me navnîşan da te	مه ناڤ نیشان دا ته	ما آدرس به تو دادیم
Mane li benda te	مانه ل به ندا ته	در انتظارت ماندیم
Çi ket li henda te?	چ که ت ل هه ندا ته؟	چه اتفاقی افتاد آنجا که هستی؟

اینجا چند نمونه از سه‌خشی‌هایی است که از مجموع سه‌خشی‌هایم انتخاب کردم. سه‌خشی‌هایی که نتیجه تلاش من از سال ۱۳۹۰ برای تنوع بخشی این قالب است. همان طور که مشاهده کردید در آنها، وزن‌های عروضی شفاف‌اند و بیون‌های زیاد است. همچنین گاهی مصراع‌ها کوتاه و بلند شده‌اند. موضوعات متنوع و قافیه‌های متنوع نیز دارند. امیدوارم که این تلاش ناچیز بتواند سرآغاز راهی جدید برای رشد شعر و ادبیات کردی خراسان، خصوصاً قالب زبانی سه‌خشی باشد.

ضمناً این مژده را نیز بدهم که بعد از چاپ کتاب خوب و زیاده‌اند «دیار و دوتار»، از دوست شاعرمان، اسماعیل حسین پور، منتظر کتاب «سه‌خشی‌های مدرن»، باشید که مجموعه‌ای از سه‌خشی‌های مدرن بنده است.

یحیی علوی فرد

مدیر مسئول انتشارات عموعلوی